

Tác Dụng Những Chuỗi Liệt Kê Trong Thơ Jacques Prévert và Nguyên Sa

Đàm Trung Pháp

Hai nhà thơ cận đại mà tôi ái mộ là Jacques Prévert (1900-1977) và Nguyên Sa (1932-1998). Hai thi sĩ này giống nhau ở chỗ họ sử dụng những chuỗi liệt kê (énumérations) trong thơ rất hữu hiệu. Đó là lối viết lớp lang trong trật tự, theo kiểu “một thương tóc bỏ đuôi gà, hai thương ăn nói mặn mà có duyên, ba thương má lúm đồng tiền” ấy mà. Tôi võ đoán Prévert đã ảnh hưởng không ít đến Nguyên Sa khi nhà thơ này du học tại Paris vào những năm đầu thập niên 1950. Nếu những bài thơ tình dễ đọc và dễ cảm thông như những lời nói thường ngày khiến Prévert lấy lòng danh tiếng bên Pháp thì những bài thơ tình tình nguyên đẹp như mơ của Nguyên Sa cũng đã mang lại cho ông rất nhiều người ái mộ tại Việt Nam.

Một trong những bài thơ Prévert mà tôi thích nhất là bài rất ngắn mang tên “Paris at night”. Bài thơ ấy gọn và chính xác như một lệnh hành quân, thứ tự lớp lang đầu vào đầy khiến người đọc không còn phải thắc mắc gì nữa về nội dung của nó. Vai trò của ba que diêm lần lượt được nhà thơ đốt lên trong bài thơ nói về cuộc sống ban đêm ở Paris rõ rệt lắm. Que thứ nhất để ta nhìn mặt em trọn vẹn, que thứ hai để ta chiêm ngưỡng đôi mắt em, và que chót để ta ngấm miệng em. Sau đó là bóng tối hoàn toàn để ta nhớ lại tất cả những điều ấy trong khi ta ôm chặt em trong vòng tay ân ái. Với dàn bài là một bảng liệt kê, ngôn ngữ dân gian, cú pháp đơn giản, và ý thơ khiêu khích, “Paris by night” không những chỉ là một tuyệt tác, mà theo tôi (một nhà giáo ngôn ngữ thuộc loại méo mó nghề nghiệp) còn là một tài liệu giáo khoa thượng thặng cho những ai muốn trau dồi tiếng Pháp:

Trois allumettes une à une allumées dans la nuit

La première pour voir ton visage tout entier

La seconde pour voir tes yeux

*La dernière pour voir ta bouche
Et l'obscurité tout entière pour me rappeler tout cela
En te serrant dans mes bras*

Nguyên Sa cũng có những bài thơ kể lể trong lớp lang như Prévert vậy, chẳng hạn như bài “Năm ngón tay” ngộ nghĩnh, với ngôn từ và cú pháp giản dị tối đa và lời kết là một hờn mát dành cho chủ nhân của bàn tay ngài nào đó:

*Trên bàn tay năm ngón
Có ngón dài, ngón ngắn
Có ngón chỉ đường đi
Có ngón tay đeo nhẫn
Ngón tay tô môi
Ngón tay đánh phấn
Ngón tay chải đầu
Ngón tay đếm tiền
Ngón tay lái xe
Ngón tay thử coóc-sê
Ngón tay cài khuy áo
Em còn ngón tay nào
Để giữ lấy tay anh?*

Vẫn dùng phương thức liệt kê, trong bài “Alicante” Prévert tổng kết những chi tiết buổi ái ân với một kiều nữ như sau: một trái cam trên bàn, quần áo nàng trên thảm, nàng trên giường ta, quà tặng ngọt ngào cho hiện tại, rượu mát ban đêm, nóng bỏng đời ta. Người đọc tinh ý sẽ thấy câu thơ số 4 là một cách “nói nhịu” (contrepèterie) tài tình cắt nghĩa câu thơ số 1, câu 5 cắt nghĩa câu 2, và câu 6 cắt nghĩa câu 3:

*Une orange sur la table
Ta robe sur le tapis
Et toi dans mon lit
Doux présent du présent
Fraicheur de la nuit*

Chaleur de ma vie

Một chuỗi liệt kê những câu phức hợp bắt đầu bằng những mệnh đề phụ chỉ điều kiện, đi đôi với ngôn từ khuếch đại, làm cho bài “Gọi em” của Nguyên Sa thực khó quên. Đây là những lời thi nhân cuống quýt muốn nói với cô bạn gái mà “một buổi sáng tỉnh dậy” chàng đã thấy ra khỏi vòng tay mình:

Tôi bảo rằng: em phải về ngay.

Nếu em là gió tôi sẽ làm trăng.

Em là trăng tôi sẽ là mây.

Nếu em là mây tôi sẽ làm gió thổi.

*Còn nếu em là chân trời xa tôi sẽ làm
cánh chim bằng rong ruổi.*

*Em là mặt trời thì ở trên đường xích đạo
tôi sẽ muôn đời làm một kiếp hướng dương.*

Ngoài chủ đề tình ái quen thuộc như đã trình bày ở trên, Prévert và Nguyên Sa còn làm thơ để châm biếm các quy ước xã hội hoặc nhắc nhở đến những vấn đề nhân sinh, trong đó cái vô lý của chiến tranh là một mối quan tâm lớn, với lời thơ nhuốm một nỗi sầu man mác và vẫn dùng phương thức liệt kê độc đáo của họ. Bài thơ “Barbara” lấy lòng của Prévert (đã được phổ nhạc để hát trong các quán rượu và khiêu vũ trường) có thể làm người đọc rơi lệ thương cảm cho mối tình mới chớm nở đã bị chiến tranh cướp mất giữa nàng Barbara và một chàng trai thời loạn. Là chứng nhân của mối tình ấy, Prévert trù mẹn nhớ lại lúc cặp tình nhân gặp nhau dưới làn mưa hạnh phúc, khi Barbara vội chạy vào trong vòng tay người yêu, đầm đìa nước mưa, mừng vui, hớn hở. Trong ba câu dưới đây, Prévert đã thực hiện các liệt kê này: câu (1) và (3) chứa hai động tác cuống cuồng của một phụ nữ đang yêu (“chạy vội” về phía người yêu và “ném mình” vào trong vòng tay chàng), câu (2) kê ra ba tính từ rất đẹp để tả người phụ nữ đang yêu dưới mưa ấy (đầm đìa, mừng vui, hớn hở):

*Et tu as couru vers lui sous la pluie
Ruisselante ravie épanouie
Et tu t'es jetée dans ses bras*

Nhưng dưới trận mưa sắt, lửa, thép, và máu của chiến tranh ngu xuẩn, em bây giờ ra sao, hỡi Barbara, và cái anh chàng đã ôm em đắm đuối trong vòng tay bây giờ thế nào: chết, mất tích, hay còn sống. Những liệt kê vừa kể làm cho đoạn thơ kế tiếp thêm xót xa, ái ngại:

*Quelle connerie la guerre
Qu'es-tu devenue maintenant
Sous cette pluie de fer
De feu d'acier de sang
Et celui qui te serrait dans ses bras
Amoureusement
Est-il mort disparu ou bien encore vivant*

Qua một thác nước liệt kê thần sầu, “Cắt tóc ăn tết” của Nguyên Sa là một bài thơ đánh mạnh vào tâm tư người đọc như một lời kinh xin giải tội cho một đất nước đang băng hoại đạo đức trong cơn khói lửa. Ngày nay đọc lại bài ấy, tôi không khỏi buồn man mác và nuối tiếc vì lời nguyện cầu của nhà thơ ưu thời mẫn thế đó đã không được ông Trời chấp nhận cho. Tôi xin kết thúc bài viết này bằng cách chia sẻ với quý bạn đọc một vài đoạn đặc sắc trong bài “Cắt tóc ăn tết” của Nguyên Sa:

*Cắt cho ta, hãy cắt cho ta
Cắt cho ta sợi dài
Cắt cho ta sợi ngắn
Cắt cái sợi ăn gian
Cắt cái sợi nói dối
Sợi ăn cắp trên đầu
Sợi vu oan dưới gáy
Sợi bè phái đâm ngang
Sợi ghen tuông đứng dọc
Sợi xích chiến xa, sợi giây thòng lọng*

Sợ hũu chiến mỏng manh, sợ hận thù buộc chặt

.....

Cắt cho ta

Cắt cho ta, hãy cắt cho ta

Sợ Hà-Nội khóc trong mưa

Sợ Sài-Gòn buồn trong nắng

Sợ dạy học chán phè

Sợ làm thơ thiếu nã

.....

Cắt cho ta

Sợ mệt mỏi sau những tháng ngày hoan hô đả đảo

Sợ cháy đen như rừng núi Chu-Prong

Sợ thở dài trong đêm cúp điện tối om

Sợ sát vào nhau đánh sập lá cà

Sợ cắt non sông thành Bắc Nam, thành khu chiến